

Capitolul I

SPIRIT ȘI NATURĂ

I

Noi am pierdut orice încredere în posibilitatea și rodnicia unei metafizici abstracte. Metafizica abstractă s-a fondat pe esențializarea fenomenelor vieții psihice omenești, a fenomenelor lumii materiale și pe categoriile gândirii, adică a lumii ideilor. Așa s-au obținut spiritualismul, materialismul, idealismul. Dar ființa concretă, ființa ca viață, a scăpat întotdeauna acestei învățături metafizice. Laturile abstracte ale realității sau ideile abstracte ale subiectului cunoscut erau luate ca esență a realității, ca plenitudine a sa. Abstractizarea și esențializarea au creat metafizica atât spiritualistă cât și materialistă.

Viața s-a obiectivat ca natură materială sau spirituală. Categoria esențială a cunoașterii acestei naturi metafizice era categoria substanței.

Ființa este o substanță obiectivă, spirituală sau materială. Dumnezeu este conceput ca substanță, obiect, natură. Și ideea este de asemenea substanță.

Metafizica în toate tendințele sale dominante a fost naturalistă și substanțialistă. Ea înțelegea realitatea prin analogie cu cea a obiectelor materiale. Dumnezeu și spiritul sunt o realitate de același ordin ca lumea materială.

Metafizicii naturaliste i s-a opus fenomenologia care recunoștea existența fenomenului, dar nu pe cea a numenului, care nega posibilitatea cunoașterii vieții originare. Idealismul german al sec. al XIX-lea a jucat un rol preponderent în eliberarea de orice metafizică naturalistă și a marcat un progres în cunoașterea spirituală.

Dar idealismul lui Hegel erija în realități substanțiale categoriile gândirii și cu toate pretențiile sale, el nu a atins concretul în spirit.

Metafizica panlogistă este la fel de departe în concretul spiritului ca metafizica naturalistă. Esența subiectului ce gândește nu atinge scopul mai mult decât esența obiectului gândit; esența vieții lipsește când se erijează conceptul subiectului în absolut, și când se erijează în absolut natura obiectului.

Dar metafizica idealismului german e mai dinamică decât metafizica naturalistă a filosofiei pre-kantiene.

Ei îi datorează succesul său incontestabil. Acest dinamism își are rădăcinile în eliberarea de orice concepție statică și substanțialistă a naturii materiale, spirituale sau divine.

Idealismul german, cu toate lipsurile monofizismului și abstracției sale, a pus problema filosofiei spiritului și a vieții spirituale; într-un fel el a netezit calea. A înțeles acest adevăr: că ființa este acțiune și nu substanță, mișcare și nu imobilitate, viață și nu lucru. Metafizica naturalistă care și-a însușit cele mai diverse forme, arăta opresiunea „spiritului”,

prin „natură” și desigur a avut o puternică influență asupra conștiinței religioase și a sistemelor de teologie. Sistemele teologice poartă în ele fatala amprentă a metafizicii obiective și naturaliste; ele mărturisesc realismul naiv inerent concepției naturaliste a lumii, după care Dumnezeu este obiect, realitate obiectivă, la fel ca toate celelalte realități din natură. Astfel, Dumnezeu e cunoscut în categoriile naturii și nu în cele ale spiritului; realitatea lui Dumnezeu apare extrem de asemănătoare cu aceea a substanțelor materiale.

Dar Dumnezeu este duh și duhul este activitate. Spiritul este libertate.

Natura spiritului este opusă pasivității și necesității; din această cauză spiritul nu poate fi substanța. Concepția aristotelică despre Dumnezeu, ca act pur, privează tocmai pe Dumnezeu de o viață interioară activă și-L transformă într-un obiect fix. Nu mai există putere în Dumnezeu, adică nu mai e sursă de mișcare și de viață. Și thomismul, deși a afirmat diferența între „natural” și „supranatural”, se află sub imperiul metafizicii naturaliste despre divinitate. „Supranaturalul” este și „naturalul”, un natural care este situat doar mai sus și posedă o mai mare întindere. Cuvântul „supranatural” se compune din doi termeni ce nu implică în ei înșiși nimic concret. Filosofii se forțează în van să sugereze că o filosofie absolut autonomă, independentă de orice viață religioasă, de orice legătură a „vieții”, e posibilă.

E un orgoliu care suportă cu orice preț o pedeapsă imanentă. Eliberându-se de supunerea față de religie, filosofia suferă ca sclavă, jugul științei.

Niciodată n-a fost și niciodată nu va fi o filosofie absolut autonomă, ridicându-se peste „viață”.

Filosofia slujește viața ce ia conștiință de ea însăși, este iluminarea ei; își împlinește sarcina în viață și pentru viață, întotdeauna depinde de ceea ce se împlinește în profunzimea acestei vieți.

Filosofia, deși a disimulat natura ei, întotdeauna e pozitiv sau negativ religioasă. Filosofia greacă considerată ca cel mai curat model de filosofie autonomă a fost religioasă prin sursele și patosul său, și reflecta concepția religioasă a grecilor. Filosofia ionienilor nu poate fi înțeleasă decât dacă se leagă cu sentimentele religioase ce le avea vechiul grec pentru natură.

Filosofia lui Platon nu poate fi descifrată decât la lumina orfismului și a misterelor sale, unde se căuta eliberarea de rău și de moarte. Filosofia lui Plotin și a neoplatonicienilor se dovedește conștient religioasă.

Idealismul german este legat protestantismului și unei anumite epoci din dezvoltarea interioară a creștinismului. Kant și Hegel nu s-au putut plasa în marginea creștinismului cu toată distanța considerabilă între conștiința lor și conștiința Bisericii.

Filosofia raționalistă a sec. al XVIII-lea, ca și filosofia pozitivistă și materialistă a sec. al XIX-lea, negativ religioase prin patosul lor, reflectă lupta contra lui Dumnezeu, contra credinței creștine, și nu există nici o autonomie, nici o puritate, nici o abnegație în aceste mișcări filosofice. Raționalismul, criticismul, empirismul duc o luptă religioasă, dar nu se eliberează de legăturile ce țin de viață.

Ateismul e în același timp, o stare de viață și o luptă religioasă, ca și credința. Aproape întreaga știință obiectivă consacrată criticii biblice și cercetărilor istorice asupra originii creștinismului a dus la lupta religioasă; a fost mișcată de un patos

religios negativ. Această știință niciodată nu s-a ridicat până la cunoașterea pură și detașată deplin.

Necredința este o premiză a vieții în aceeași măsură ca și credința.

Pozitivismul a avut întotdeauna credința sa, ce l-a condus pe căile cunoașterii. Filosofia este spiritul ce ia conștiință de el însuși și nu poate fi independentă de o anumite aspirație spirituală. Ea este determinată prin structura spiritului, prin calitatea sa, prin aspirația către lumea superioară sau inferioară, prin faptul că acest spirit e acoperit sau deschis. Se poate conchide că filosofia e determinată de viață, pentru că spiritul este viață, fiindcă, cunoștința spiritului asupra lui însuși, este cunoștința vieții asupra ei însăși. Orientarea spiritului determină structura conștiinței, care la rândul ei determină cunoașterea.

Cunoașterea este viața spirituală, activitatea spiritului. Nicidecum nu justifică relativismul faptul că filosofia depinde de viață. Chiar în spirit, în viața însăși se descoperă calități din care țâșnește lumina cunoașterii. Calitățile spiritului au o natură nereativă.

Cunoașterea este dinamică, are destinul său, istoria sa spirituală, epocile, etapele de dezvoltare. Ceea ce numim metafizică sau teologie naturalistă este expresia orientării spiritului, efectul concepției religioase a lumii, este una din epocile interioare în destinul cunoașterii. Nu se pot considera metafizica și teologia naturalistă, simplu, ca o eroare.

Ele constituie un stadiu indispensabil în destinul cunoașterii, în cel al vieții religioase. Prin această cale omul se îndreaptă spre lumină. Nu se descoperă din capul locului că spiritul este o devenire creatoare.

S-a imaginat spiritul ca fiind desăvârșit, adică substanțial. Metafizica naturalistă cu substanțele și obiectele sale fixe, reflectă anumite aspecte ale ființei, văzute cu o orientare deosebită a spiritului și cu anume structură de conștiință. Ea indică drumul și nu poate pretinde să exprime absolutul și ultimul adevăr al ființei. Procedul substantțierii metafizicienilor și al teologilor, faptul de a obiectiva și erija în absolut anumite momente din dezvoltarea spirituală și anumite aspecte ale vieții spirituale, nu pot da semnificația perfectă pe care o pretind dogmele credinței.

Acestea nu sunt nici metafizică, nici teologie, ci fapte de experiență spirituală și de viață spirituală.

O altă stare, o nouă orientare spirituală devin posibile, un moment nou începe, atunci când metafizica și teologia naturalistă cu substanțele lor fixe nu mai exprimă adevărul vieții, când spiritul ia cunoștință de el însuși într-un fel diferit și se deschide la altceva, când tinde să se elibereze de opresiunea naturii substanțiale, de jugul obiectivității ce singur și l-a conferit. Credința, dogmele religiei, nu pot pierde semnificația lor absolută, dar se văd sub o altă lumină, se descoperă în altă profunzime. Religia nu poate depinde de filosofie și filosofia nu poate schimba și limita religia după modelul său.

Eroarea „modernismului” constă în a vrea să subordoneze religia rațiunii și cunoașterii contemporane.

În realitate, aici e vorba de cu totul altceva. Întotdeauna religia a avut filosofia sa, metafizica sa religioasă; acestea n-au exprimat decât o epocă a dezvoltării spirituale omenești, și nu un adevăr religios absolut și definitiv. Pe această cale spiri-

tuală, în însăși originea vieții, pot surveni modificări ce vor pretinde un alt simbolism în cunoaștere, o altă structură de conștiință.

Nu filosofia va aduce schimbări în religie, dar din obârșia vieții anumite evenimente pot pretinde ca fazele naturaliste și obiective ale misterelor vieții religioase să fie depășite. În cursul întregii istorii a creștinismului au fost oameni care au dominat metafizica naturalistă și teologia, și pentru care misterele creștinismului s-au dezvăluit diferit.

A te ridică deasupra metafizicii naturaliste și a teologiei, a învinge această concepție statică a vieții religioase, ce nu vede în ea decât substanțe și obiecte, înseamnă a înțelege ce sunt spiritul, viața spirituală și în ce fel spiritul se distinge de natură.

O metafizică abstractă nu poate exista, dar o filosofie sau o fenomenologie a vieții spirituale este posibilă.

II.

Nu există distincție între spirit și materie, între psihic și fizic, care să apară ca fundamentală și ultimă opoziție. Pe această opoziție s-au elaborat metafizicile spiritualiste și materialiste, ambele naturaliste. În „natură” se stabilește o distincție între psihic și fizic și se identifică spiritul cu sufletul.

Metafizica religioasă și teologia merg și mai departe stabilind opoziția între Creator și creație, între har și natură. Dar în această opoziție, al cărei sens pragmatic e profund, se naturalizează și se obiectivează creația, în consecință se naturalizează și se obiectivează Creatorul.

În lumea naturală creată, nu se află deloc spirit, lumea în întregime e a naturii și e lipsită de orice

profunzime. Profunzimea nu există decât în Creator, spiritul nu este decât în acțiunea harului divin și se poate deduce că numai Sf. Duh Divin există. Omul se înfățișează sub unghiul naturalismului, i se acordă suflet dar i se suprimă spiritul.

Omul este exclusiv o ființă naturală; numai prin lucrarea harului devine o ființă spirituală. Teologia creștină a afirmat în general că omul e constituit cu un suflet și un trup și că spiritul în el, nu este decât rezultanta acțiunii Sf. Duh.

Sf. Thoma d'Aquino a exprimat în sistemul său, de o manieră clasică și clară, antiteza între „natural” și „supranatural”.

Thomismul naturalizează definitiv ființa din lumea creată, ființa omului și reduce filosofia la o cunoaștere naturală a firii. În această concepție a creației naturale, există un adevăr relativ la căile urmate de om, adevărul unei autentice experiențe.

Totuși, metafizica religioasă și teologia, care pretind să exprime ultimul și definitivul adevăr al ființei, sunt o metafizică și o teologie naturaliste. Nu numai „natura” dar și „harul” este naturalizat, pentru că îl obiectivează, pentru că îl așază în „afară” și nu „în profunzime”.

Antiteza între Spirit și Natură trebuie să fie considerată ca primordială.

Această antiteză nu înseamnă că s-a stabilit vreo metafizică dualistă. Opoziția se afirmă într-o sferă care nu este a ființei obiectivate, adică naturalizată. Spiritul nu este realitatea și ființa, în sensul în care natura e recunoscută ca realitate și ființă. În mod cert aceasta este greșeala comisă de teologia naturalistă: extremul dualism dintre Creator și creație, dintre supranatural și natural, se unește cu un monism extrem în înțelegerea realității și a ceea ce constituie ființa.

Supranaturalul se găsește pe aceeași linie ascendentă cu naturalul, și el este naturalul, dar dus la o treaptă mai ridicată, la o înălțime incommensurabilă.

Antinomia ce există între spirit și natură nu ne dă o metafizică dualistă a ființei, ci introduce o distincție în înțelegerea realității însăși. E înainte de toate antiteza între viață și obiect, între libertate și necesitate, între mișcarea creatoare și supunerea pasivă la impulsurile exterioare.

Primul punct și cel mai elementar ce trebuie stabilit spre a cunoaște spiritul este distincția de principiu între „spirit-duh” și „suflet”. Sufletul aparține naturii, realitatea sa e o realitate de ordin natural, nu este mai puțin natural decât corpul. Sufletul e altă entitate decât corpul, decât materia. Dar spiritul nu poate fi opus corpului și materiei, nu este realitate din același ordin, cum sunt corpul și lumea materială. Din interior, din profunzime, spiritul absoarbe în el corpul și materia ca și sufletul, dar spiritul aparține unei alte realități, unui plan diferit. Natura nu e renegată, ci iluminată în spirit. Spiritul se unește interior sufletului și îl transfigurează. Distincția între spirit și suflet nu implică separarea spiritului și psihicului. Dar orice psihologism în filosofie, nu este decât o formă de naturalism.

Spiritualismul nu e încă filosofia spiritului, este o metafizică naturalistă, ce tinde a vedea substanța ființei în psihic, în fenomenele obiectivate ale sufletului. Distincția între spiritual și psihic e foarte veche. Platon o cunoștea deja.

Apostolul Pavel a exprimat-o cu un profund patos religios. „Omul firesc nu primește lucrările Duhului lui Dumnezeu, căci pentru el sunt o nebunie

CUPRINS

PREFAȚĂ la ediția franceză	7
INTRODUCERE	11
Capitolul I. SPIRIT ȘI NATURĂ	25
Capitolul II. SIMBOL, MIT ȘI DOGMĂ	84
Capitolul III. REVELAȚIE, CREDINȚĂ ȘI TREPTE ALE CUNOAȘTERII	125
Capitolul IV. LIBERTATEA SPIRITULUI	159
Capitolul V. RĂUL ȘI MÂNTUIREA	208
Capitolul VI. DUMNEZEU, OMUL ȘI DUMNEZEUL-OM	243
Capitolul VII. MISTICA ȘI CALEA SPIRITUALĂ	300
Capitolul VIII. TEOSOFIA ȘI GNOZA	334
Capitolul IX. ȘI PROBLEMA ESHATOLOGICĂ	372
Capitolul X. BISERICA ȘI LUMEA	401
POSTFAȚĂ	441